

Johannes Pedersen, *İslam Dünyasında Kitabın Tarihi*, trc. Mustafa Macit Karagözoğlu (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 174 s.

Johannes Pedersen'in yazarı olduğu *Den Arabiske Bog* isimli kitap 1946 yılında yazılmıştır. Kitabın orijinal dili Danca'dır. Bu kitap, 1984 yılında Geoffrey French tarafından *The Arabic Book* ismiyle İngilizceye çevrilmiştir. Bu eser 2012 yılında Mustafa Macit Karagözoğlu tarafından *İslam Dünyasında Kitabın Tarihi* ismiyle Türkçeye çevrilmiştir.

Bu eserin Türkçe tercümesinin baş kısmında eserin tercüme editörü Halit Özkan'a ait bir takdim yazısı bulunmaktadır. Bu yazıda eser okunurken dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmektedir. Eserin içerisinde dipnotlarda geçen bazı okuma önerileri ve düzeltmeleri de bulunmaktadır. Eserin devamında içindekiler, kitabın içerisinde yer alan resimlerin listesi ve Robert Hillenbrand'in yazdığı giriş yer almaktadır. Hillenbrand, İngilizce tercümenin editörü olarak Pedersen'e ait olan bu kitabın artı ve eksilerini değerlendirdiği bu kısımda bu çalışma ile birlikte okunması gereken bazı eserlere yer vermektedir. Bu araştırmanın olumlu özellikleri ile birlikte geliştirilmesi ve ek okumalara ihtiyaç olan kısımları burada belirtilmektedir.

Kitap giriş dışında on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "İslam'dan önce Arap Yarımadası'nda Yazı ve Kitap" başlığını taşımaktadır (s. 21-28). Yazar Arapça kitapların başlangıcının İslam'la birlikte olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte bu bölümden Arap Yarımadası'nda İslam'dan önce olduğuna inanılan bazı kitabeler, bu kitabelerin özellikleri, İslam öncesi dönemde sözlü aktarılan şiir edebiyatı ve aktarım usulü ve siyasi anlaşmaların dönemin şiirlerine yansması gibi konular başta olmak üzere İslam öncesi yazının tarihi gelişimi ve günümüze ulaşabilen kısmı üzerine bilgi elde etmek mümkündür.

Kitabın ikinci kısmı “Kur’an ve Arap Edebiyatı” ismini taşımaktadır (s. 29-34). Bu kısımda Araplar nezdinde Kur’an’ın ne anlama geldiği, Kur’an’ın ve İslam’ın diğer semavi kitaplarla ve dinlerle benzer ve farklı yönleri, Hz. Muhammed’e Kur’an vahyinin iniş usulleri ve Hz. Muhammed’in ümmi olması ile ilgili değerlendirmelere yer verir. Ayrıca Kur’an’ın, indiği dönemdeki Arap dilinin yaygın şekillerinin değişmesindeki rolü, Kur’an metninin gerek yazı gerekse ezber şeklinde muhafazası ve de Kur’an ve İslam’a dair temel meseleler üzerine değerlendirmeler yapar. Atlantik’ten başlayan ve Çin’e uzanan toprakların Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle Arapçanın dünya dili haline geldiğini düşünen yazar, bu fetihlerinin hızının ve kapsamının tarihin en şaşırtıcı olayları arasında olduğunu ifade etmektedir. İslami ilimlerin doğuşu ve ilerlemesi esnasında etkilenmiş olduklarını düşündüğü sistemler konusunda bazı değerlendirmeleri yer almaktadır (Hristiyanlar Helenistik kültür, Platoncu ve Aristotelyen felsefe gibi). Grekçe ve Farsçadan Arapçaya yapılan tercüme hareketleri önemlidir. İslam ilimleri, tefsir, hadis, şiir, tarih, İslam tarihi, ülke şehir tarihleri, seyyahların yazıları gibi pek çok alanda ilerlemiştir.

Üçüncü bölüm “Kitapların Telifi ve Nakli” ismini taşımaktadır (s. 35-47). Bu bölümde yazar camilerin ilmi ve diğer tüm alanlardaki işlevselliği, entelektüel hayatın temsilcileri âlimlerin özellikleri, ilim seyahatleri, bu seyahatlerden öğrenilen bilgilerin aktarıldığı eserler ve bu eserlerin yazım dili ve yazım aşaması gibi pek çok meselede değerlendirmelerde bulunmaktadır. Sekizinci ve on birinci yüzyıl arasında yaşanan siyasi ve fikri çatışmaların âlimlerin ders halkalarına da yansımalarını belirtmektedir. Kitap telif ederken yaygın olarak kullanılan imlâ tekniğinin özelliklerine değinen yazar, doğuluların hafıza tekniğini mükemmel kullanmalarını takdir etmektedir. Yazar, kitap telif edilirken yaşanan süreçten ve bu sürecin zorluğundan, icazet kavramı, icazet almanın ve vermenin usulü ve önemine değinmekte ve bu konularda döneme dair örnekler vermektedir.

Dördüncü bölüm “Varraklar ve Kitapçılar” ismini taşımaktadır (s. 49-60). Yazar bu bölümde Müslüman âlimlerden örnek isimler zikrederek yazdıkları eserler konusunda bilgi vermektedir. Bu eserleri telif etmenin zorluğuna değinen yazar Müslüman âlimleri takdir etmekte, bu eserleri yazmayı büyük bir manevi güce bağlamakta ve eserler içerisinde rivayet tekniğinin bulunmasının, bu kadar eserin bir ömre sığdırmanın anlaşılması konusunda kısmi bir izah olarak değerlendirilebileceğini düşünmektedir.

İslam'ın ilim öğrenmeye verdiği değerin Müslümanlar nezdindeki ehemmiyetine değinen yazar, öğretme karşılığında genellikle ücret alınmasa bile hediye kabul etmeye engel olmadığını örnekler vererek anlatmakta ve eser telif edenlerin eserlerini idarecilere ithaf etmeleri ve karşılığında idarecilerin cömertlikleri nispetinde hediye vermelerine örnekler zikretmektedir. Varrakları, çalışma şartlarını ve imkânlarını örnekler vererek anlatmaktadır.

Beşinci bölüm “Yazı Malzemeleri” ismini taşımaktadır (s. 61-75). Yazar bu bölümde İslam öncesi ve sonrası yazı malzemesi olarak kullanılan maddeleri, bu maddelerin özellikleri ve yazım malzemesi olarak kullanımında değişim sürecini örnekler zikrederek nakletmektedir. Kâğıdın imal edilme sürecine değinen müellif kalemin İslam dinindeki yerinden, kalem ve mürekkep türlerinden de bahsetmektedir.

Altıncı bölüm “Arapça yazı ve Hattatlar” adını taşımaktadır (s. 77-95). Bu bölümde yazar öncelikle Arap yazısı ile ilgili bilgi elde edilebilecek eserlere yer vermektedir. Ardından İslam öncesi ve sonrasında bu yazının tarihi konusuna değinmektedir. Arap harflerinin yazılış şekilleri, benzerlikleri, okunması ve yazılmasının zorluğu üzerinde durmaktadır. Ebü'l-Esved ed-Düelî'den önce noktalama işaretlerinin var olduğuna inanan yazar, ilk noktalama yapanın bu kişi olduğuyula ilgili rivayetleri Arapların her şeyi ilk yapanı bulma merakına bağlamaktadır. Bu bölümde Kûfi, Nesih, Sülüs Divânî, Kayrevâni gibi yazı türleri, ünlü hattatlar ve hayatları ile ilgili bilgi bulmak mümkündür.

“Kitap Resimleme” ismini taşıyan yedinci bölüm (s. 97-108) İslam'a göre hat sanatı ile resim sanatı arasında bir kıyaslama ile başlamaktadır. Yazar, resim sanatının İslam'daki yerine değinerek soyut sanat olan hat sanatının gelişme sebebini somut unsurlar içeren resim sanatına karşı olumsuz bakıştan kaynaklandığını düşünmektedir. Ayrıca minyatürün tarihi gelişimini de değerlendirmektedir. Yazarın, günümüzde geçerliliğini yitirmiş olan düşünceleri de bulunmaktadır.

Sekizinci bölüm (s. 109-124) “Ciltçilik” ismini taşıırken, İslam dünyasında kitap haline getirilen sahifelerin ciltçilik gibi uzmanlık sahalarını beraberinde getirdiği ifade edilmekte ve ciltçilik tarihine yer verilmektedir. “Kütüphaneler” başlığındaki dokuzuncu bölümde (s. 125-138) İslam tarihinde kurulmuş olan üç büyük kütüphaneden, bu kütüphanelerin özelliklerinden ve tarihinden, kütüp-

hanelerdeki tercüme faaliyetlerinden, kişiye ait özel kütüphanelerden ve medreselerin oluşum sürecinden kısaca bahsedilmektedir. Onuncu bölüm “Matbu Kitaplar” ismini taşımaktadır. Bu bölümde İslam âleminin Avrupa’dan üç dört asır sonra isteksiz bir şekilde yeni kitap üretim tekniklerini benimsediklerine değinmektedir. İslam âleminde matbaanın kullanım sürecine değinen yazar, matbaanın kullanımından önce Avrupa’da basılan dini eserler konusunda bilgi vermektedir.

Kitabın son bölümünde kaynakça ve dizin yer almaktadır. Editör, dipnotlarda müellifin yorumlarını kendi bakış açısına göre değerlendirmekte ve İbn Haldun’un görüşlerini ilgili yerlerde zikretmektedir.